

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii

AGNIESZKA LEWICKA-ZELENT

ORCID: 0000-0002-6967-8966
agnieszka.lewicka@poczta.umcs.lublin.pl

*Poczucie bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności
w kontekście bezpieczeństwa społecznego i psychologicznego*

The Sense of Security of Persons Deprived of Liberty in the Context of Psychological Safety

STRESZCZENIE

Bezpieczeństwo jest zagadnieniem ujmowanym z wielu perspektyw: prawnej, etycznej, psychologicznej, politycznej itd. Wszelkie analizy zmierzają jednak do jednego celu, tj. wyznaczenia jego uwarunkowań w kontekście wzmacniania zasobów i redukcjonowania/likwidowania czynników ryzyka (zagrożeń). Specyficznym środowiskiem społecznym, sztucznie utworzonym przez człowieka, jest zakład karny, który z założenia ma służyć ochronie społeczeństwa przed osobami, które są niebezpieczne oraz naruszają normy prawne i moralne w danej grupie społecznej. Poznawczym celem artykułu było dokonanie analizy zagadnień związanych z poczuciem bezpieczeństwa osób osadzonych, przyjmując, że stanowi ono składową bezpieczeństwa psychologicznego. Dlatego badaniu sondażowemu poddano 150 osób pozbawionych wolności, przebywających w zakładach karnych w okręgu lubelskim. Wykorzystano Kwestionariusz Poczucia Bezpieczeństwa Zenona Uchnasta, a zgromadzone dane empiryczne poddano analizie statystycznej z uwzględnieniem takich zmiennej, jak miejsce zamieszkania i uzależnienie od środków psychoaktywnych.

Słowa kluczowe: poczucie bezpieczeństwa; bezpieczeństwo; więzień; potrzeba; społeczeństwo

BEZPIECZEŃSTWO OSÓB OSADZONYCH W JEDNOSTKACH
PENITENCJARNYCH

Zakład karny to specyficzna instytucja państwowa, powstała przede wszystkim z uwagi na dobro społeczeństwa. Z jednej strony chodzi o zapewnienie jego członkom bezpieczeństwa dzięki ochronie osób zdiagnozowanych jako niedostosowane

społecznie, które wyrządziły innym krzywdę lub szkodę i z dużym prawdopodobieństwem byłyby w stanie ponowić swoje czyny przestępcze. Z drugiej strony więzienie jest miejscem, w którym osoby skazane podejmują pracę nad sobą tak, aby w przyszłości aktywnie włączyć się w działalność danej grupy społecznej. Ponadto zakład karny jest miejscem pracy wychowawców penitencjarnych, funkcjonariuszy ochrony, psychologów i pracowników administracji. W takim ujęciu bezpieczeństwo stanowi pojęcie kluczowe, które można analizować z perspektywy wszystkich wymienionych grup osób. Ze względu na założenie przyjęte w niniejszym opracowaniu w centrum uwagi znajdują się jednak tylko osoby osadzone.

Bezpieczeństwo definiowane jest w różnorodny sposób, w zależności od jego rodzaju. Stanisław Koziej (2011, s. 20) proponuje, aby traktować je w wymiarze praktycznym jako naturalne i dynamiczne zjawisko. W takim znaczeniu bezpieczeństwo człowieka oznacza dziedzinę podejmowanej przez niego aktywności, niezbędnej do jego przetrwania i swobody w zaspokajaniu własnych interesów w środowisku dzięki wykorzystywaniu sprzyjających okoliczności, a także wykonywaniu konkretnych zadań zmierzających do rozwiązania trudnych sytuacji oraz przeciwdziałaniu pewnym zagrożeniom. Taki sposób definiowania pojęcia „bezpieczeństwo” umożliwi wskazanie jego kilku ważnych składowych. Według autora o bezpieczeństwie można mówić w odniesieniu do konkretnego człowieka, który aktywnie uczestniczy w życiu społecznym dzięki podejmowanym kolejnym zadaniom. Środowisko, w którym przebywa, zagraża mu w pewnych wymiarach i ogranicza zaspokajanie jego potrzeb ukrytych pod zasłoną interesów. Aczkolwiek przeprowadzenie przez niego szczegółowej diagnozy umożliwi ustalenie czynników, które może wykorzystać w działaniach profilaktycznych oraz tych zmierzających do niwelowania różnorodnych zagrożeń. W tym znaczeniu w zakresie bezpieczeństwa priorytetem osób przebywających w zakładzie karnym jest realizowanie własnych interesów na kanwie dostępnych i skonsumowanych zasobów osobistych, społecznych czy materialnych oraz podejmowanie wszelkich starań mających na celu uniknięcie ponownego skazania i osadzenia w izolacji penitencjarnej.

Ladislav Hofreiter (2012, s. 50) podkreśla, że zgodnie z kryterium znaczenia bezpieczeństwa wyróżnia się takie jego formy, jak:

- stan, w którym ryzyko i jego skutki są minimalizowane lub likwidowane,
- stan, w którym człowiek nie czuje się zagrożony z uwagi na konieczność dostosowania się do obowiązujących norm prawnych,
- zbiór społecznych norm prawnych, które zostały ustalone w celu ochrony interesów człowieka lub grupy społecznej,
- gwarancja przetrwania człowieka lub grupy społecznej umożliwiająca ochronę dziedzictwa materialnego lub duchowego,
- zbiór wszelkich elementów, których celem jest zapewnienie ochrony i ochrona wszystkich parametrów bezpieczeństwa,

- manifestacja nieobecności ryzyka i zagrożenia dla człowieka w sferze materialnej i duchowej,
- minimalizacja wystąpienia ryzyka i zagrożeń lub ich likwidacja.

W obrębie zaprezentowanej kwalifikacji bezpieczeństwa można wskazać jego dwa ważne rodzaje. W zależności od tego, czy mówimy o jednostkowych doświadczeniach człowieka czy grupy społecznej, wyróżnia się bezpieczeństwo społeczne i osobiste.

Bezpieczeństwo osobiste każdego członka społeczeństwa składa się na bezpieczeństwo społeczne. Oznacza to, że zagrożenie odczuwane przez poszczególne jednostki skutkuje wzrostem subiektywnie pojmowanego niebezpieczeństwa (równoległe często obiektywnego). Należy zatem uznać, że o bezpieczeństwie w zakładzie karnym decydują zarówno osadzeni, jak i pracownicy. Według Witolda Pokruszyńskiego (2012, s. 208) bezpieczeństwo społeczne można zapewnić tylko wówczas, gdy osoby pozostające w pewnej zależności mają gwarancję egzystencji w obecnej postaci w sposób spokojny (bez konfliktów). Dopiero odczuwanie bezpieczeństwa w takich warunkach sprzyja rozwojowi poszczególnych osób i określonej grupy społecznej. Podmiot bezpieczny ma pewność, że przetrwa, zachowa swoją tożsamość i poziom aktywności oraz zaspokoi swoje potrzeby, a ponadto odczuwa integralność ze społecznością, podtrzymuje dobre relacje z innymi i jest szczęśliwy. Natomiast Piotr Majer (2012, s. 16) podkreśla, że bezpieczeństwo osobiste warunkowane jest takimi czynnikami, jak: charakter relacji społecznych, zapisy normatywne oraz poziom przygotowania i gotowości państwa do zapewnienia ochrony interesów obywateli. Oznacza to, że osoby osadzone mogą czuć się bezpiecznie, gdy w przepisach prawa znajdują się odpowiednie treści zabezpieczające ich prawa obywatelskie, ściśle korelujące z prawami człowieka. Muszą mieć pewność, że członkowie społeczeństwa nie podejmą działań odwetowych na nich z uwagi na przestępstwa, jakich się dopuścili. Co więcej, niezmiernie ważne są ich relacje z innymi ludźmi (i to nie tylko z tymi najbliższymi), którzy stanowią bezcenne źródło wsparcia społecznego.

Ryszard Klamut (2012, s. 48) zwraca uwagę na jeszcze jeden bardzo ważny rodzaj bezpieczeństwa – psychologiczny. Termin „bezpieczeństwo psychologiczne” definiuje jako subiektywny stan człowieka, który odczuwa pewność i spokój, a obce jest mu zagrożenie. Zdaniem tego autora można wskazać na trzy wymiary bezpieczeństwa psychologicznego. Pierwszy z nich sprowadza do kategorii wartości. W tym ujęciu bezpieczeństwo stanowi „refleksję człowieka nad stanem bezpieczeństwa i świadomość ważności bezpieczeństwa dla niego”. Drugi wymiar dotyczy aktywności poznawczej, w której przedmiotem jest zainteresowanie bezpieczeństwem własnym, innych ludzi, narodu i świata. Aktywność ta warunkuje podejmowanie przez człowieka działań o charakterze obywatelskim, prospołecznym, patriotycznym itd. Natomiast trzeci wymiar to poczucie bezpieczeństwa warunkujące poziom jakości życia człowieka.

POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI

W świetle powyższych rozważań należy przyjąć, że o bezpieczeństwie można myśleć w kategoriach obiektywnych (bezpieczeństwo jako wartość społeczna i osobista lub jako zapewnienie warunków zgodnych z przyjętymi normami uznanymi za „bezpieczne”) i subiektywnych (indywidualne odczucia poszczególnych osób). Zapewnienie bezpieczeństwa (np. w jednostkach penitencjarnych według wypracowanych standardów Służby Więziennej w sensie obiektywnym) nie musi zatem oznaczać, że każdy człowiek czuje się bezpiecznie (w tym przypadku – osadzeni i pracownicy). Z tego względu w psychologii i pedagogice penitencjarnej uznaje się, że cenniejsze są wypowiedzi określonych osób na temat ich odczuć aniżeli sprawdzenie, na ile zachowane są standardy bezpieczeństwa (co oczywiście jest bardzo ważne). Słusznie zauważa Waldemar Krztoń (2017, s. 44), że odczucia poszczególnych osób mogą jednak obejmować takie zagrożenia pojawiające się w ich świadomości, które nie występują w rzeczywistości. Skutkuje to ich negatywnym stanem psychicznym lub poczuciem zagrożenia nieadekwatnym do sytuacji. Gdyby człowiek miał zaspokojone wszystkie potrzeby, nie obawiałby się o swoje bezpieczeństwo.

Uznano, że kluczowym pojęciem w poczuciu bezpieczeństwa jest potrzeba bezpieczeństwa. Według Abrahama H. Masłowa (1964, s. 14) jest ona pierwotna i podstawowa, pojawia się tuż po potrzebach fizjologicznych człowieka, bez których nie jest możliwa jego egzystencja. Równocześnie stanowi podwaliny dla kolejnych potrzeb wyższego rzędu, tj. miłości, uznania, potrzeby estetycznych i samorealizacji. Potrzeba bezpieczeństwa dotyczy każdej sfery funkcjonowania: fizycznej, materialnej, psychicznej i duchowej. Człowiek chce mieć zapewnione bezpieczne, godziwe warunki do życia, które umożliwiają mu rozwój bez obaw, że ktoś lub coś będzie mu zagrażał.

Warto rozważyć, w jaki sposób osoby pozbawione wolności mogą zaspokajać potrzeby wymienione przez Masłowa (1964, 1990), którego zdaniem im silniejszy brak czegoś odczuwa człowiek (potrzebę), tym bardziej negatywne skutki ponosi. Obiektywnie rzecz biorąc, osoba przebywająca w zakładzie karnym ma zaspokojone potrzeby fizjologiczne, poza sferą seksualną. Ma również zapewnioną stałą opiekę lekarską, co oznacza, że nie musi martwić się o swoje zdrowie. Pierwszy warunek do zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa jest więc spełniony niemal w pełni. Co istotne, najmniejsza deprivacja potrzeb wiąże się z negatywnymi zjawiskami, dlatego konsekwencją deprivacji potrzeby seksualnej u więźniów są np. gwałty homoseksualne na współosadzonych (Bałandynowicz, 2009, s. 128). Majer (2012, s. 16) zwraca uwagę, że ważną funkcję w poczuciu bezpieczeństwa ma jakość relacji społecznych. Natomiast wyniki badań potwierdzają, że osoby przebywające w zakładach karnych nierzadko doświadczają agresji i przemocy oraz są uwikłane w liczne konflikty (Byrne, Hummer, 2007,

s. 79; Sarzała, 2015, s. 283). Najtrudniejszą dla nich sytuacją jest jednak odrzucenie przez najbliższe osoby (Chańko-Kraszewska, 2018, s. 179) lub stały niepokój przed wykluczeniem społecznym po opuszczeniu zakładu karnego (Aronson, Steele, 2005). Osadzeni skarżą się też, że małe cele nie dają im poczucia bezpieczeństwa osobistego (Shalev, 2014, s. 28). Poza tym nie mają szans na realizację cenionych przez siebie wartości, na których zależy każdemu człowiekowi: wolności, godności, szacunku i miłości (Krztoń, 2017, s. 42). Tylko tych kilka przykładów pozwala przypuszczać, że wiele potrzeb osób osadzonych nie jest zaspokajanych we właściwy sposób, co wyzwala w nich poczucie zagrożenia i negatywne emocje. W obliczu braku bezpieczeństwa osobistego (psychicznego i fizycznego) osoby te są skłonne do podejmowania irracjonalnych decyzji. Ponadto koncentrują się na własnej ochronie, a nie na działaniach zmierzających do dalszego rozwoju, dlatego zakłada się, że osadzeni cechują się niskim poziomem poczucia bezpieczeństwa.

PODSTAWY METODOLOGII BADAŃ WŁASNYCH

W latach 2016–2017 przeprowadzono badanie sondażowe w grupie mężczyzn osadzonych w zakładach karnych z terenu województwa lubelskiego. Zastosowano Kwestionariusz Poczucia Bezpieczeństwa (KPB) Zenona Uchnasta (1990) składający się z 30 itemów tworzących trzy skale: poczucia bliskości, poczucia stabilności i poczucia zaufania do siebie. Celem badania było ustalenie nasilenia poczucia bezpieczeństwa osób pozbawionych wolności. Problem badawczy zawarł się w pytaniu: Jak silne poczucie bezpieczeństwa cechuje badane osoby osadzone w zakładach karnych? Osiągnięcie założonego celu było możliwe dzięki udzieleniu odpowiedzi na pytania szczegółowe:

1. W jakim stopniu badane osoby osadzone odczuwają bliskość z innymi ludźmi?
2. Na ile mężczyźni uczestniczący w badaniu odczuwają stabilność?
3. Na ile badani osadzeni ufają sobie?
4. W jakim zakresie i na ile badani osadzeni na stałe mieszkający w mieście czują się bezpiecznie w porównaniu do osadzonych mieszkających na wsi?
5. W jakim zakresie i na ile badani osadzeni z problemem uzależnienia od środków psychoaktywnych czują się bezpiecznie w porównaniu do osadzonych, którzy nie są uzależnieni?

Do pytań 4 i 5 sformułowano hipotezy robocze. Po pierwsze, założono, że osadzeni mieszkający w mieście cechują się znacznie silniejszym poczuciem bezpieczeństwa w zakresie stabilności, natomiast mieszkańcy wsi – silniejszym poczuciem bliskości. Osoby na stałe mieszkające w mieście zazwyczaj mają większe możliwości samorozwoju i zatrudnienia niż mieszkańcy wsi. Powrót z zakładu karnego może być trudniejszy w przypadku osób z mniejszych miejscowości,

w których wszyscy znają się i posiadają informacje na temat przeszłości członków swojej małej społeczności lokalnej. Taka sytuacja wiąże się z większą stabilnością życiową. Z kolei w mieście ludzie są bardziej anonimowi, co nie służy nawiązywaniu bliskich relacji społecznych (Jeliński, 2017, s. 567 i n.). Po drugie, przyпуска się, że osoby z problemem uzależnienia od środków psychoaktywnych mają słabsze poczucie bezpieczeństwa w zakresie bliskości, stabilności i zaufania do siebie w porównaniu do nieuzależnionych osób osadzonych (Pisarska, 2014, s. 38; Wyrzykowska, Głogowska, Mickiewicz, 2014, s. 127 i n.).

Badanie przeprowadzono w grupie 150 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności. Połowa z nich na stałe mieszkała w mieście i była uzależniona od substancji psychoaktywnych (z czego 84% od alkoholu, a pozostali od narkotyków). Aż 98% osadzonych było w wieku poniżej 35 lat. Wiek badanych mężczyzn mieścił się w przedziale od 24. do 72. roku życia.

WYNIKI BADANIA WŁASNEGO

Materiał empiryczny zebrany podczas badania własnego zrealizowanego wśród 150 mężczyzn pozbawionych wolności poddano analizom statystycznym. Najpierw przeprowadzono podstawowe statystyki opisowe (tabela 1) dla wyniku ogólnego oraz skal wchodzących w skład Kwestionariusza Poczucia Bezpieczeństwa (KPB): poczucia bliskości, poczucia stabilności i poczucia zaufania do siebie.

Tabela 1. Statystyki opisowe dla wyniku ogólnego i skal z KPB w grupie osadzonych mężczyzn (N = 150)

Poczucie...	Min.	Max	M	SD	Kurtoza	Skośność
bliskości	1,00	10,00	6,732	2,037	-0,264	-0,595
stabilności	0,00	10,00	4,224	2,730	-0,745	0,289
zaufania do siebie	0,00	10,00	5,123	1,777	0,396	0,396
bezpieczeństwa	7,00	30,00	16,147	4,032	0,908	0,522

Min. – wynik minimalny; Max – wynik maksymalny, M – średnia; SD – odchylenie standardowe
Źródło: opracowanie własne.

Wartość minimalna w badanej grupie osadzonych mężczyzn w skali poczucia bliskości wyniosła 1 pkt, a w kolejnych dwóch skalach (poczucia stabilności i zaufania do siebie) – 0 pkt. W każdej skali została osiągnięta wartość maksymalna 10 pkt. Wartość średniej na tle potencjalnego zakresu zmiennej (od 0 do 30) wskazuje, że badani generalnie uzyskiwali przeciętne wyniki, przy czym w skali poczucia bliskości średnia wyniosła 7 pkt, w skali poczucia zaufania do siebie – 5 pkt, a w skali poczucia stabilności – 4 pkt. Mediana wyniosła 16 pkt, co oznacza, że co najmniej połowa badanych osiągnęła wyniki poniżej tej wartości. Analiza rozproszenia wyników świadczy o tym, że odchylenie standardowe wynosi

4 pkt dla wyniku ogólnego. Wartości SD zbliżone są do siebie w poszczególnych skalach. Skośność wyniosła 0,52. Można zatem stwierdzić, że rozkład jest dodatnioskośny, przy czym w skali poczucia bliskości jest to rozkład ujemnoskośny ($-0,60$). Wartości kurtozy, świadczącej o stopniu spłaszczenia rozkładu w stosunku do krzywej normalnej, są zróżnicowane w przypadku poszczególnych skal: leptokurtyczne – w przypadku wyniku ogólnego KPB i w skali poczucia zaufania do siebie, a platykurtyczne – w skalach poczucia bliskości i poczucia stabilności, w których zbyt mało osób osiągnęło wyniki bliskie wartości średniej, więcej zaś było osób z wynikami skrajnymi. Wartość testu Kołmogorowa-Smirnowa pozwala stwierdzić, że rozkład jest normalny ($0,067$; $p < 0,094$).

Aby udzielić odpowiedzi na pytanie o różnice średnich wyników uzyskanych przez badane osoby na podstawie KPB z uwzględnieniem zmiennych niezależnych – miejsca stałego zamieszkania i uzależnienia od środków psychoaktywnych, przeprowadzono test t-Studenta dla prób niezależnych.

Pierwszą zmienną włączoną do analizy statystycznej było miejsce zamieszkania badanych osób. W tabeli 2 zamieszczono wartości testu t-Studenta dla prób niezależnych z poziomami istotności statystycznej, średniej i odchylenia standardowego.

Tabela 2. Wyniki testu t-Studenta w zakresie poczucia bezpieczeństwa osób osadzonych na stałe mieszkających w mieście i na wsi

Poczucie...	Zamieszkanie	M	SD	Test t-Studenta	p
bliskości	miasto	6,932	2,166	0,931	0,354
	wieś	6,608	1,979		
stabilności	miasto	4,109	2,860	-0,329	0,742
	wieś	4,264	2,724		
zaufania do siebie	miasto	4,726	1,652	-2,842	0,010
	wieś	5,520	1,724		
bezpieczeństwa	miasto	15,739	4,293	-1,175	0,242
	wieś	16,571	3,800		

Test t-Studenta – test dla prób niezależnych, na podstawie którego można stwierdzić różnice w wartościach średnich między porównywanymi grupami osób; p – poziom istotności statystycznej

Źródło: opracowanie własne.

Między średnimi wynikami uzyskanymi w KPB oraz w skalach poczucia bliskości i stabilności nie wystąpiły różnice istotne statystycznie w porównywanych grupach mężczyzn. Oznacza to, że odczucia badanych osadzonych mieszkających na stałe w mieście i na wsi w zakresie bezpieczeństwa są podobne. Co istotne, osoby pochodzące z mniejszych miejscowości zdecydowanie bardziej ufają sobie niż osadzeni pochodzący z miasta ($p < 0,01$). Wielkość efektu (d Cohena = 0,21) wskazuje na słaby związek między zmienną zależną a zmienną niezależną.

Drugą zmienną braną pod uwagę w badaniu własnym było uzależnienie od substancji psychoaktywnych. Dane uzyskane na podstawie przeprowadzonej analizy statystycznej zamieszczono w tabeli 3.

Tabela 3. Wyniki testu t-Studenta w zakresie poczucia bezpieczeństwa osób osadzonych uzależnionych i nieuzależnionych od środków psychoaktywnych

Poczucie...	Uzależnienie	M	SD	Test t-Studenta	p
bliskości	tak	6,726	2,165	-0,235	0,815
	nie	6,814	1,693		
stabilności	tak	4,145	2,745	-0,563	0,574
	nie	4,439	2,898		
zaufania do siebie	tak	5,061	1,803	-0,960	0,334
	nie	5,372	1,690		
bezpieczeństwa	tak	16,034	4,289	-0,743	0,459
	nie	16,609	3,652		

Źródło: opracowanie własne.

Analiza testem t-Studenta dla prób niezależnych wykazała, że nasilenie odczuwanego poczucia bezpieczeństwa przez osoby odbywające karę pozbawienia wolności uzależnione i nieuzależnione od środków psychoaktywnych jest podobne. Nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie między porównywanymi grupami w zakresie poczucia bliskości, stabilności ani zaufania do siebie. Wielkość efektu (d Cohena = 0,14) wskazuje na słaby związek między zmienną zależną a zmienną niezależną.

ZAKOŃCZENIE

Nie trzeba nikogo przekonywać do tego, że poczucie bezpieczeństwa spełnia istotne funkcje w życiu każdego człowieka niezależnie od sytuacji, w jakiej się znajduje. W pedagogice i psychologii badacze często podejmują to zagadnienie, lecz głównie w aspekcie funkcjonowania osób pokrzywdzonych, a nie przestępców. Oczywiście najważniejsze są potrzeby osób, które zostały skrzywdzone, aczkolwiek warto pamiętać, że sprawca, który nie czuje się bezpiecznie, zazwyczaj nie reaguje w sposób konstruktywny. Jest wrogo nastawiony do innych ludzi, rozdrażniony i podejrzliwy. W sposób kompulsywny i egoistyczny zaspokaja swoje potrzeby. Ma silne poczucie krzywdy i wykorzystuje liczne destruktywne mechanizmy obronne (Uchnast, 1990, s. 96). W konsekwencji podejmuje działania krzywdzące wobec innych, przez co obniża się jego poziom poczucia bezpieczeństwa. Dlatego cenne są wyniki badań, których celem jest sprawdzenie, na ile osoby pozbawione wolności czują się bezpiecznie.

Obiektywnie można stwierdzić, że państwo zapewnia swoim obywatelom bezpieczeństwo. Do zadań Służby Więziennej należy m.in. „Ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych. Zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa” (Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, art. 2). Paweł Strzelecki (2019) podkreśla, że w jednostkach penitencjarnych system zabezpieczeń technicznych jest tak samo istotny, jak działania podejmowane przez poszczególnych pracowników, których zadaniem jest zapewnienie ochrony zarówno społeczeństwu, jak i pracownikom penitencjarnym oraz osadzonym przebywającym wewnątrz zakładów karnych i aresztów śledczych. Podejmowane czynności mają na celu ograniczanie, a nawet eliminowanie zagrożeń fizycznych (np. rozprzestrzenianie się chorób) i psychicznych (np. poczucie poniżenia czy odrzucenia). Nawet jeśli w sensie obiektywnym są spełnione wszystkie wymagania określone przepisami prawnymi, ludzie i tak mogą nie czuć się bezpiecznie. Zakład karny stanowi przykład specyficznej instytucji o charakterze izolacyjnym. Przebywają w nim osoby, które same stanowią zagrożenie dla innych. Oczekują one jednak pomocy w zaspokojeniu indywidualnych potrzeb zapewniających im poczucie bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego. Stąd też niezmiernie ważne jest poznanie subiektywnych odczuć osób pozbawionych wolności.

W świetle uzyskanych wyników badania własnego należy stwierdzić, że w największym stopniu osoby osadzone w zakładzie karnym odczuwają bliskość z innymi ludźmi i światem dzięki zaspokajaniem potrzeb przynależności i miłości. Darzą się przeciętnym zaufaniem, wyrażającym się w potrzebie szacunku do siebie i afirmacji siebie, lecz czują się nieco mniej stabilnie, co świadczy o najsilniejszej deprivacji takich potrzeb, jak: ład, porządek, bezpieczne funkcjonowanie w życiu oraz wpływ na bieg zdarzeń. Reasumując, osoby uczestniczące w badaniu raczej czują się akceptowane przez innych ludzi i są szczęśliwe oraz odnajdują swoje miejsce w świecie. W przeciętnym stopniu są gotowe do współpracy i podejmowania aktywności zmierzającej do rozwiązania problemów życiowych. Prawdopodobnie czasami doświadczają odrzucenia i samotności. Niekiedy towarzyszy im również poczucie pokrzywdzenia, winy i wstydu, a świat postrzegają jako niebezpieczny. Bywa, że odczucia te znajdują odzwierciedlenie w zachowaniach uciezkowych (Uchnast, 1990, s. 96). Uzyskany wynik można próbować wyjaśnić w odniesieniu do obecnej sytuacji osób badanych, które przebywają w warunkach izolacyjnych. Wszyscy badani raczej czują się bezpiecznie, co może wynikać z tego, że w zakładach karnych przestrzegane są odpowiednie procedury bezpieczeństwa, aczkolwiek trudno w więzieniu nie odczuwać lęku czy niezadowolenia, biorąc pod uwagę deprivację wielu potrzeb.

Nie potwierdziły się sformułowane hipotezy robocze. Okazało się bowiem, że osoby badane na stałe mieszkające w mieście i na wsi czują się w podob-

nym stopniu bezpiecznie w zakresie stabilności i bliskości z innymi ludźmi. Jednak osoby pochodzące z mniejszych miejscowości bardziej ufają sobie niż osoby pochodzące z miasta, co wiąże się z zaspokojeniem potrzeby szacunku do siebie i afirmacji siebie. Wyniki badań przeprowadzonych m.in. przez Pawła Ostaszewskiego (2012, s. 45–46) oraz CBOS (2015, s. 5 i n.) świadczą o tym, że mieszkańcy wsi czują się bardziej bezpiecznie od mieszkańców dużych miast. Niemniej autorzy podkreślają, że również inne zmienne współdecydują o ich poczuciu bezpieczeństwa (np. to, czy byli ofiarami przestępstwa lub jakiej wielkości było miasto).

Nie potwierdzono, czy osoby uzależnione od środków psychoaktywnych odczuwają słabe poczucie bliskości z innymi, są chwiejne i nieuporządkowane (Lipczyński, 2019). Można przypuszczać, że osoby z problemem uzależnienia przebywające w warunkach więziennych otrzymują większe wsparcie społeczne (w tym specjalistyczne) od osób pozostających na wolności, których diagnozował badacz. W badaniu własnym jednak nie pozyskano danych na temat liczby osób osadzonych, które biorą lub brały udział w terapii podczas odbywania kary w zakładzie karnym i poczuły się w związku z tym bezpieczniej. Można także założyć, że dobór zmiennych niezależnych mógł być niefortunny w przypadku osób pozbawionych wolności, które oceniając swoje poczucie bezpieczeństwa, odnosiły się wyłącznie do warunków izolacyjnych. Dlatego w związku z licznymi pytaniami i wątpliwościami pojawiającymi się po przeprowadzonym badaniu należy przeprowadzić badania naukowe zmierzające do potwierdzenia lub odrzucenia sformułowanych przypuszczeń w reprezentatywnej grupie więźniów, uwzględniając wiele różnorodnych zmiennych niezależnych pośredniczących warunkujących ich poczucie bezpieczeństwa (np. udzielane wsparcie, udział w terapii, doświadczanie przemocy itd.).

BIBLIOGRAFIA

- Aronson, J., Steele, C.M. (2005). Stereotypes and the Fragility of Academic Competence, Motivation, and Self-Concept. W: A.J. Elliot, C.S. Dweck (eds.), *Handbook of Competence and Motivation* (s. 436–456). New York: Guilford Publications.
- Bałandynowicz, A. (2009). Zachowania okrutne skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności. *Probacja*, (2), 119–139.
- Byrne, J.M., Hummer, D. (2007). Victims and Offenders Myths and Realities of Prison Violence: A Review of the Evidence Myths and Realities of Prison Violence. *Victims and Offenders*, 2(1), 77–90, DOI: <https://doi.org/10.1080/15564880601087241>.
- CBOS (2015). *Komunikat z badań. Kto marzy o życiu na wsi, a kto o życiu w mieście*. Warszawa.
- Chańko-Kraszewska, A. (2018). Rodzina w percepcji i ocenie osób odbywających karę pozbawienia wolności. *Resocjalizacja Polska*, (15), 163–181.
- Hofreiter, L. (2012). *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo AFM.

- Jeliński, E. (2017). Miasto jako przestrzeń poszukiwania sensu egzystencjalnego człowieka (kilka uwag historyczno-cywilizacyjnych). *Filo-Sofja*, (36), 567–576.
- Klamut, R. (2012). Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne. *Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne*, 4(19), 41–52.
- Koziej, S. (2011). Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja. *Bezpieczeństwo Narodowe*, (18), 19–39.
- Krztoń, W. (2017). Pojęcie i istota bezpieczeństwa jednostki. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie*, 3(40), 42–54.
- Lipczyński, A. (2019). *Poczucie bezpieczeństwa u osób uzależnionych od alkoholu*. Pobrane z: <http://www.psychiatria.pl/artukul/poczucia-bezpieczenstwa-u-osob-uzalezniionych-od-alkoholu/745> (dostęp: 28.07.2019).
- Majer, P. (2012). W poszukiwaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa wewnętrznego. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, (7), 11–18.
- Maslow, A.H. (1964). Teoria hierarchii potrzeb. W: J. Reykowski (red.), *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej* (s. 135–164). Warszawa: PWN.
- Maslow, A.H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: IW PAX.
- Ostaszewski, P. (2012). *Nasilenie i determinanty lęku przed przestępczością*. Warszawa: IWS.
- Pisarska, A. (2014). Czynniki ryzyka i czynniki chroniące związane z ryzykownymi i problemowymi zachowaniami młodzieży – kilka wskazówek. W: D. Macander (red.), *Ryzyko używania narkotyków przez młodzież. Poradnik dla pracowników szkół i placówek oświatowych oraz rodziców* (s. 33–42). Warszawa: ORE.
- Pokruszyński, W. (2012). *Bezpieczeństwo – teoria i praktyka*. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
- Sarzała, D. (2015). Subkultura więzienna jako destruktywny wymiar funkcjonowania człowieka w warunkach instytucji totalnej. *Kwartalnik Naukowy*, 4(4), 278–291.
- Shalev, S. (2014). *Solitary confinement as a prison health issue*. Pobrane z: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/249194/Prisons-and-Health,-5-Solitary-confinement-as-a-prison-health-issue.pdf (dostęp: 27.07.2019).
- Strzelecki, P. (2019). *Bezpieczeństwo społeczeństwa – ochrona społeczna*. Pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-nr-1-w-lodzi-bezpieczenstwo-spoleszenstwa-sluzba-ochronna> (dostęp: 25.01.2019).
- Uchnast, Z. (1990). Metoda pomiaru poczucia bezpieczeństwa. W: A. Januszewski, Z. Uchnast, T. Witkowski (red.), *Wykłady z psychologii w KUL* (T. 5; s. 95–108). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. 2017, poz. 631, 1321; Dz.U. 2018, poz. 138).
- Wyrykowska, E., Głogowska, K., Mickiewicz, K. (2014). Relacje przywiązania u osób uzależnionych od alkoholu. *Alkoholizm i Narkomania*, 27(2), 127–143.

SUMMARY

Safety is the issue considered from various perspectives: legal, ethical, psychological, political, etc. However, any analyses are aimed at one purpose, i.e. defining its determinants in the context of resources being strengthened and risk factors (threats) being reduced/eliminated. Penal institution is a specific social environment, artificially established by humans, the purpose of which is to protect society from those who are dangerous and breach legal and moral standards in a given social group. Nevertheless, the cognitive objective of the article consisted in analysing the issues pertaining to the sense of safety of those deprived of liberty assuming that it constitutes the basis of psychological safety. Accordingly, a diagnostic survey was conducted on 150 persons deprived of liberty and placed in penal institutions on the territory of the Lublin Province. The Sense of Safety Questionnaire by Zenon Uchnast was employed and the empirical data gathered were subject to statistical analysis with the account taken of the following variables: place of residence, age of the surveyed, addiction to psychoactive substances.

Keywords: sense of safety; safety; prisoner; need; society